

937
Hist. univ. 1.31
MEMORABILIA 63.

De
TURRIBUS

Ex

Historiâ,

Inclytæ Facultatis Philosophicæ

permissu,

Placido Eruditorum Examini
exponent

P R Æ S E S

M. JOHANNES BONITIUS,

Tzwœnicio-Misn. Al. Elect.

&

R E S P O N D E N S

CHRISTIANUS Gottlieb Unger/

Wolfen. Polon.

Ad diem 27. Maji 1691.

H. L. Q. C.

LIPSIÆ,

Typis COLERIANIS.

Hist. univ.

A.

410, 32

13.

MEMORABILIA

De

TURRIBUS

Historia

Historia

Historia

Historia

Historia

Historia

Historia

Historia

Historia

Historia

Historia

Historia

Historia

Historia

Historia

בְּשֵׁם יְהוָה אֲשֶׁר מִבְּרֵאשִׁית

Proæmium.

Turpe est, Te ea in civitate, quam incolis, peregrinum esse, i. e. ignorare, quæ illuc fiunt & geruntur, aut quæ præ aliis visu ac spectatu digna sunt. Turpe etiam est, Te animum Tuum ad ipsa fidera sese extollere aptum, unius civitatis angusto spatio ceu carceri cuidam velle includere, nec ullam exterarum rerum notitiam ambire. Regeret aliquis: Non omnibus licet excurrere ad externos. Non eadem omnibus facultates ac opes. Peregrinare, quæso, domi. Qui pedibus, equis aut rhedis nequis ad externos pervenire, noli de via desperare, quasi nulla adhuc superfit. Memoriam recale alios jamjam multa fecisse itinera, scriptisque suis doctis inservisse, quæ notatu ac scitu judicaverunt digna. Leve hisce nostris Cogitatis de Turribus Tibi damus experimentum. En enim, cum specimen aliquod Academicum exhibituri de materia convenienti cogitaremus, *Turres* nobis obveniunt. Arripuimus inde occasionem, aliqua de iis conscribendi. Sed hic necesse erat, nosse memorabiles aliarum civitatum, si non omnes, præcipuas tamen turres. Hic peregrinabamur domi. Non enim opus erat, (nec potuissimus) ut multas videre-mus turres, in peregrinas civitates ac regna nos conferre. Legebamus, quos aut nostra supellex aut aliorum manus subministrabat Autores, & ex iis paucas

A 2

has

has pagellas de turribus confarcinavimus. Quod si plures (pauci enim iique triti fuerunt) legere licuisset, plura quoque & exquisitiora forte dedissemus. Argumento tamen hocce rati sumus, nos nostram industriam & studia Patronis ac amicis haud male esse probaturos. Quod si enim magnæ laudes iis manent, qui de integris urbibus quædam consignant, quidni & nobis de insigni earum parte ac optimo ornamento agentibus recte sentientium calculum promittamus? Præsertim cum & alii doctissimi Viri scriptis suis, quæ de Turribus noverunt, inferere haud erubuerunt. Tibi ergo B. L. de his nostris Cogitatis liberum quidem permittimus iudicium, at ut æquum & id ipsum sit, enixe rogamus.

§. I.

UTi perpetua fere in deducendis Vocum Originibus inter Criticos vigent iurgia; ita & diversas ipsorum, dum natales nostri scrutantur vocabuli, deprehendimus sententias. Sunt (1) apud *Becmannum de Originib. LL.* qui *TURRES* dictas putant à *TURRHENIS* turrium inventoribus. *Coel. Rhod. l. 6. c. 18.* Favet sententiæ huic *Scapula in Lex. Gr. sub voce τῦρρις*. Sed nec *Becmanno*, nec nobis hæc sententia probatur. (2) *Becmannus* ipse & *Scaliger ad Festum* matrem Hebræam linguam faciunt; cum *טור* petram denotet. Minime tamen & hi *Duum* Viri nobis satisfaciunt. Denotat quidem *טור* petram; ast, quod porro asserit *Becmannus*, nunquam *turrim aciem angustam habentem*. Præsidium etiam quoddam sententiæ suæ invenisse opinatur *Becmannus* in Chaldaico *טור* quod *montem Dan. 11, 35. 45.* significat; sed nec ita, quod obtinere cupit, obtinet. Equidem non negamus, quod permutatio literæ *y* cum *τ* & similium literarum apud Chaldaeos non sit infrequens; ast (α) malumus cum *Buxtorffio* peculiarem huius vocabuli Radicem constituere. Nec (β) si vel largiremur *Becmanno* *טור* a *צור* deduci, opinioni ipsius quippiam accederet. Quis enim ita colligeret? *טור* à *צור* descendit, E. & Latinorum *TURRIS*. (3) Quidam *TURRES* à *terrendo* dici existimant. *Decimator in Thesouro Lingg. & Perott 9,* asserente *Martinio in Lexico Philol.* (4) Adductus modo *Perottus* aliam præ-

939

præterea quoque adducit etymologiam, nimirum dici TURRES, quod torva sint h. e. terribiles. Alii ejusdem sententiæ Patroni turres torvas dicunt, quod quasi torvo vultu prospiciant. Vid. Varronem l. 4. de LL. (5) Isidorus lib. 15. c. 2. TURRES vocatas putat, quod teretes sint. (6) Martinus in Lexic. Philol. à τῶν explorare, contemplari aut θεωρεῖν, quod procul videantur, sive potius quod procul ex iis tueamur, appellatas existimat. Arripiat harum sententiarum quæcumque quis velit. Nos singulas rejicientes eam (7) amplectimur, quæ à laudato supra Becmanno memoratur, quod nempe hæc vox derivanda sit à Græcorum τῦρρις. Manifesta enim est vocum harum convenientia. Græcorum, v. sæpius apud Latinos in u vel o mutatur; ut βότρυς botrus, πύργος, purpura, νύξ, nox, astu ab ἄστυ apud Terent. in Eunuch. Act. V. Sc. 6. v. 17. An in astu venit? Et Cornel. Nepot. in Themist. c. 4. Xerxes protinus accessit astu; in Alcibiade c. 6. postquam astu venit. Vid. plura in tractatu de Lingvæ Græcæ veteri pronuntiatione p. 240. Scapulae Lexico Græco annexo.

§. II.

Deduxit nos hæc sententia eo, ut in aliam valde proni simus ac proclives, quæ est: A Græcanica hac voce nostrum Germanicum Thurn descendere, præsertim cum aliæ rationes accedant, quas breviter adducemus. Earum prior (1.) est, vernaculam nostram, etsi sit una, earum quæ primævæ & originales dicuntur, (vid. M. Joh. Rosenberg progr. de trib. lingv. Card. p. 7.) multa tamen aliarum linguarum admixta habere vocabula. Nihil dicemus de convenientia vocabulorum lingvæ Persicæ & Germanicæ, de qua egit Dn. D. Pfeifferus in Critica sacra c. 10. quest. 2. §. 7. p. m. 302. Introduct. in Orient. p. 35. Theol. Jud. Exerc. 7. th. 2. p. 393. Nec attingemus, quæ de Hebraica dici possent, cum Avenarius in Lexico Hebraico & alii passim id fecerint. Latinæ lingvæ exempla sunt satis obvia, & conferri potest Meric. Casaub. Part. 1. Comment. de IV. lingv. p. 158. & 169. Græcas saltem aliquas voces cum Germanicis im- præsentiarum conferemus. En enim, quæ Michael Neander in Descript. Orb. terræ P. I. p. m. 280. 281. habet: βοηθός ein Bogt/ βοηθία Bogtey. Sic Thier a θῆρ fera, Thür janua, θυρά, Thallen λαλεῖν loqui, ὑπερθύρον Uberthür/ μετὰ mit/ ἄστυ ἄστυ, εὐφραίνειν freuen/ ἄστυ ἄστυ fullo, Thron θρόνος, faul φαῦλ, Mühe μύλη, schädlich ἔτλιος, rasten ῥάσεν, gleißen ἀγλαΐζειν, aber ἀτὰρ

Ἐν λαός. His nos sequentia è lectione N. T. observata superaddi-
 mus: βάλωμαι wollen/ ἀγγεῖς Alfer/ ἀξίω Alft/ ἐσθίω Ich esse/ θρόνος
 clamor drohen/ θρῶν Θ, Thronen/ λάμπας eine Lampe/ λίνον, Lein/
 μέθυ Meth/ μίσγω mischen/ νέου neu/ πύργος Burg/ σῦλον Stiel/
 Stul &c. Plura Græcos scriptores evoluturus inveniet. Cum itaq;
 impossibile sit, convenientiam hanc magnam ac multam fortuito
 contingere; sed necesse sit eam è commixtione lingvarum mutua pro-
 fluere, inde apparet, nos non adeo inepte colligere, etiam nostrum vo-
 cabulum ex iis esse, quæ suam originem alienæ lingvæ, Græcæ nimi-
 rum, debent. Movet nos (2.) constans ille non incelebrium Viro-
 rum assertum: Græcam linguam olim maxime floruisse in Germania.
 Producimus primum curiosum antiquitatis indagatorem *Michaelē*
Neandrum, cujus etsi prolixiora aliquantum l. c. sint verba, huc trans-
 scribere tamen non molestum erit: Germanis, *inquit*, etiam, quod
Willichius in *Commentariis* suis eruditis in *Cornel. Tacit.* annota-
 vit, Græcæ literæ fuerunt familiares. Et circa *Caroli M.* tempora
 an. 800. circiter post C. N. Græcis literis omnia scripserunt, adeo ut
 omnes suas rationes omniaq; sua acta Græce usq; ad tempora *Rudol-*
phi Cæsaris Habsburgensis scriberent. Tunc enim primum Ger-
 manicas literas Latinis literarum elementis scriptas fuisse, quemad-
 modum ex vetustissimis rationibus id ipsum multo certius colligi
 possit. Ac prope Prussiam etiam *Willichii* ætate lingua Græca, sed
 corrupta usam fuisse gentem, quæ vocatur *die Bockheiligen*/ de qui-
 bus etiam narrationes impressæ extant ab hirco, quem diis macta-
 bant. Idem de Germanis affirmat etiam *Andreas Althammerus* in
 suis expositionibus in eundem *Tacitum*, Germanos olim, sicut & Gal-
 los, de quo *Strabo*, *Cicero*, *Mela* etiam & *Plinius* aliquid prodidere,
 non fuisse prorsus ignaros Græcæ lingvæ. Et *rursus p. 281.* Sunt etiam,
 qui *Ulyssē* & *Laertē* ejus patrem celebratos in tota *Homeri Odys-*
sea, non *Ithacenses*, sed Germanos faciant. Et *Clarissimus Vir David*
Chytræus in *Oratione de Greichgoja* inter cætera etiam ista huc
 pertinentia scribit: Nomen *Greichgojæ* è gente Græcorum ortum,
 esse, similitudo literarum indicio est. Græcos autem colonos olim
 in Germania alicubi confedis-
 se, non mirabitur, qui cogitabit proxi-
 mis annis in *Caroli V.* exercitu Græcos equites *Epirotas* in *Belgio* mi-
 litasse, quorum ducem & vidit ipse & de statu Ecclesiarum in Græcia
 & stu-

& studiorum, doctrinae ac gubernationis politicae multa ex illo sciscitatus est. Est & urbis Spirae nomen Graecum: nam *σπείρα* significat cohortem. Fuit enim locus castrorum & sedes praetorii sub aula Constantii Imperatoris, cum adversus Alemannos bella in iis locis gereret. Inde colonia Graecorum militum de cohorte Imperatoris deducta putatur in feracissimum illum Greichgojae agrum Neckaro & Rheno & jugis Herciniis conclusum, qui à novis coloniis Graecis *γερσίων γαῖα* seu Graichgojae nomen accepit. Hæc Neander, & ii ad quos ipse provocabat. Nos eadem autoritate non minorum Virorum corroborabimus, ne hi soli id dixisse videantur. Dixerat Neander, circa Caroli M. tempora Graecis literis omnia fuisse scripta; idem asserit Hachenbergius Prof. Heidelbergensis in *Germania Media Dissert. 7. §. 5. p. 239. sqq.* quin quod plus est, ipse probare conatur, à Regibus quibusdam imperatum fuisse literis certis Graecorum uti. Graecæ lingvæ & Gallos non prorsus fuisse ignaros, assererat Neander. *Becmannus Hist. Orb. Geogr. c. 9. Sect. 3. p. 377. Veteres Galli, inquit, omnia negotia sua caractere Græco consignasse creduntur, ὥς τε τὰ συμβόλαια ἐλλήνισι γράφειν, ait Strabo; ne dicamus ipsos Græca locutos, quod operose probant Joachimus Perionius & Joh. Picardus. Lingvæ Cambrica & Græcæ affinitatem prodidit Silv. Giraldus, ipse Camber & rerum Britannicarum scriptor. Jam si id verum de Gallis, nullam video, quæ amplius obstet, de Germanis dubitandi rationem. Vocantur enim hi duo populi Straboni συμφορεῖς καὶ τοῖς πολίτευμασι, καὶ συγγενεῖς τοῖς ἀλλήλοις. Huc referenda sunt, quæ de Druidibus Julius Cæsar l. 6. de bello Gallico scripsit: Neque fas esse existimant, ea literis mandare, quum in reliquis vero rebus publicis privatisque rationibus (Graecis) literis utuntur. Id mihi duabus de causis instituisse videntur, quod neq; in vulgus disciplinam efferri velint; neq; eos, qui discunt, literis confisos minus memoriæ studere; quod fere plerisque accidit, ut præsidio literarum diligentiam in perdiscendo ad memoriam remittant. Laudabat Neander Carolum M. de scientia Græcarum literarum. Laudat eundem Chronicon Carionis lib. IV. Græcos legatos Græce loquentes intellexit, sed non respondit longo sermone Græco. In Collegio Osnabrugensi Graecum Lectorem, dato amplo stipendio, constituit. Laudat & Dresserus Millenar. V. p. 400. Huic Imperatori adjungimus alium, nimirum Ottonem II. de quo Historiæ*

ria

riae referunt, eum caesis in praelio cum Graecis copiis, à pyratibus interceptum, extremum vitae subiisse periculum, nisi Graeca lingua, (quam optime callebat) se mercatorem simulans, victorum manus effugisset. Integras provincias nominabat Neander. De Misnia nostra dulcissima *Philippus Melanchthon* in Carmine de oppido Torga (*vid. Scriptor. publ. Witteb. Tom. I. p. 437. ann. 1552.*) ita:

Urbs vetus est gentis Myforum nomine Torga

Hic sita, ubi flavis labitur Albis aquis:

Quæ fausta quondam dicta est Argelia voce

In tabulis veterum cœu monumenta docent.

Nec vocem Graecam terris miremur in istis,

Jonicae genti Mysia mixta fuit.

Forfitan ista fuit Dominorum regia sedes,

Hinc solare jubar nomina clara dedit.

Quid è sequentibus locis scriptorum istorum; *Tom. II. progr. 173. p. 328. Tom. III. progr. 105. p. 175. sqq.* colligere liceat, penes Lectorem esto. Omnia enim hic inferere, nimis prolixum foret. Acquiescimus etiam in modo allatis. Plura de antiquorum Germanorum cum Graecis commixtione aut cognatione legi possunt apud *Meric. Casaub. in Comm. de IV. lingv. P. I. a p. 383. ad 398.*

§. III.

Evolvenda nunc etiam vocabuli ambiguitas. Observamus potissimum sequentes acceptiones: (1) Frequentissimum est, in insignibus turrium imagines exhiberi, id quod manifestum reddunt, non solum multae urbes, ut: *Magdeburgum*, *Hamburgum*; sed & illustres familiae, quales sunt *Turria Domus*, in Gallia, quæ turrim in scuto gerit exhibitam per latrunculum caeruleum in liliis aureis stratum. *Vid. Magn. Dn. D. Speneri Op. Herald. l. 1. c. 93. p. 362.* in Italia *Comites Turriani* quoque non solum à turribus nomen adepti sunt, sed & turrim in insigni gerunt. *vid. ejusdem Dn. D. Speneri Opus Herald. l. c. lib. 2. c. 102.* (2) Integrae urbes vocantur *Turres*, uti *Turris Stratonis*, aut *Cæsarea* urbs Palæstinæ in littore magni maris sita. Vocabatur ea primum *Turris Stratonis*; sed Herode Ascalonita eandem in honorem Cæsaris Augusti magnifice instaurante, *Cæsarea* nomen accepit. *Vid. Joseph. l. XV. Antiquit. Judaic. c. 13.* (3) *Turris Philosophi* vocabatur testudinata illa ædícula Æthnae vertici vicina, quam sibi construi curavit *Empedocles*,

941

cles, & cujus rudera, quæ adhuc supersunt, quidam pro templi Vulcanii malunt habere, uti didicimus è *Maxime Rev. Dn. nostri L. Ittigii libro de Montium Incendiis Sect. 1. c. 1. pens. 7. §. 10. p. 51.* ubi plura. (4) *Turris Baronum* dictus fuit carcer arctissimus urbis Burdegallensis, in quem detrusus fuit Aymondus à Via, Evangelii Jesu Christi in urbe S. Fidei, tractus Agennensis, præco anno 1541. referente autore Martyrol. Hanoviae impressi anonymo l. 3. p. 252. (5) *Turris Macenatis* nomen habuit altum aliquod ædificium altiori in loco urbis Romæ exstructum, vel ob id facinus sat memorabile, quod ex eo Nero Imperator, incendium illud ingens sex integros dies atque noctes durans ipsiusque jussu excitatum summa cum delectatione aspiceret, vel ut Trojani (quod nonnullis placet,) incendii quoddam exemplar intueretur; vel ut ruinosas vetustate & carie tantum non absumtas ædículas & angiportus nonnullos ipsi displicitos (uti aliis videtur) amoliretur, & arcem istam novis ædificiis ac magnificis vicis exornaret. Vid. *Henric. Salmuth. in Not. ad Panciroll. Tit. 32. p. 211.* (6) Multa de *Turribus militariis* dicere super sedemus, cum nemo vel aliquâ earum notitiâ careat. Possunt de iis consuli omnes Antiquitatum Scriptores, Rosinus Kippingius aliique quamplurimi (7) *Stela* magnam quoque cum turribus cognationem habent. Erant hæ Columnæ inservientes Ægyptiis ad memoriam & actionum memorabilium & inventionum. Ita D. *Joh. Marshamus in Canone suo Chronico Ægypt. Hebr. Græc. p. 339.* de Sesostride Rege ex Herodoto & Diodoro, refert, eum in omnibus, quas sibi subjecerat, regionibus, *stelas* cum nominis sui ac patriæ inscriptione posuisse; hoc tamen cum discrimine, ut effœminatarum gentium stelæ obscœnum muliebre, strenuarum verò virile adsculperetur. Conf. *Joh. Baptist. Casal. Roman. de profan. & sacris Vett. ritib. P. II. c. 14.* (8) *Obelisci*, qui erant trabes lapideæ versus apicem gracilescientes & deinde in parvam pyramidem truncatæ (describente *Mich. Warsonio in Excerpt. ad Panciroll. Tit. 31.*) soli insuper sacræ, cujus & radios assimilabant. Originem horum modo laudatus *Marshamus l. c. p. 388.* ad Sesostridem Ægyptiorum Regem refert, qui duos erexit è duro lapide CXX. cubitorum. Vid. plura apud eundem p. 413. & p. 455. sqq. De delatione eorundem in urbem Romam it. *Joh. Baptist. Casaliū Roman. l. c. p. 1. c. 3.* (9) *Colossi*, de quibus tres præ aliis celebres: (α) *Rhodiū* in solis honorem conflatus & inter 7. mundi miracula relatus;

B

(β)

(β) *Neronis*, cui primum, sed postmodum *Soli* dicatus; (γ) *Domitiani*, quem sibi obtenta victoria Germanica in foro poni curavit. Vid. *Salmuth. l.c. tit. 32. p. 210.* De *Colossis Germanorum* vocatis *Rulandos* h. c. statuas in insigne liberæ jurisdictionis positas, consule *Job. Faes in animadv. ad Gyrald. libr. de variis sepeliend. ritibus c. 2. lit. aa.* (10) *Pyramides*, omnibus hisce majores. De autore & primo Conditore vid. *Panciroll. l.c. tit. 32. Job. Faes l.c. c. 2. lit. γ.* apud quos Autores quoque leges ridiculam quorundam opinionem, pyramides esse *Josephi* granaria seu horeea. Nos Dissertationem nostram instituimus de ædificiis publicis ad muros vel templa urbium certum in usum erectis.

§. IV.

Haftenus cogitata commune turrium nomen suggestit; devehimur nunc ad peculiaria & propria quarundam nomina indigitanda. Uti enim Urbes præter hoc generale speciale quoque quoddam obtinent discriminis gratiâ: Ita & turribus singularia singulis imponuntur nomina? Plerumque vero hæc nomina sortiuntur à locis, quibus adædificantur, vel à fine, in quem exstruuntur. Sic vocamus *turrim Nicolaitanam*, *Thomanam* à templis quibus adjacent; *turrim Curie*, quia curiæ imposita, den *Pulver Thurn* ob asservandum ibi pulverem pyrium. Nansciscuntur tamen præterea etiam nomina aliis de causis. *Turri militiarum* nomen dederunt milites *Traiani*, qui ibidem stationem habuerunt. *Pomp. Lat. de Antiquit. Urb. Rom. l. 5. c. 21. p. m. 192.* Est turris aliqua *Rotomagi* in *Normannia*, quæ ædificata fertur è stipibus à populo corrogatis ad obtinendum quadragenarii jejunii tempore butyri usum. Inde ista turris dicta fuit *turris butyræcea* *Bremannus l.c. c. 6. Sect. 1. p. 169.* de qua turri simul notari meretur, quod *Abrahamus Golnitius in Ulysse Gallico-Belgico p. 206.* commemorat, plumbo esse tectam, quod sole coctum cupri naturam & formam assumere videatur. *Gratianopolis* Urbs *Delphinatus* alias quoque turribus conspicua in tractu suo *turrim* habet vocatam *turrim sine veneno*, ad pagum *Pariset*, quam nullum animal venenatū accedit, quin statim moriatur. *Becm l.c. p. 175.* *Tripoli* ad sita *Turris amoris*. Insculpta huic sunt insignia *Nobilis Veneti*, qui eā vitæ redimendæ causa extrui curavit ob concubitum cum *Virgine Turcica*. Nihilominus tamen ipsum mori, cum religionem *Christianam* abnegare nollet, oportuit, *Turcis* di-

centi-

centibus; ipsum non vitam, sed supplicii dilationem opere isto suo redemisse. *Becmannus l.c. c. 3. §. 5. p. 52.* Mures quoque aliquando nomen dederunt turri. Scilicet neminem adeo in historia hospitem judicamus, cui lateat illa in vulgus etiam nota de Hattone Moguntino Archi-Episcopo historia: Nos eam è Richter Axiomat. Eccl. axiom. 96. p. 140. ita ibi descriptam exhibemus: Cum fame ingruente pauperes non haberent, unde alerentur; multitudinem egentium in horrea quædam, ut quæ alimoniam ibi & frumenta acceptura esset, vocatam admotis ignibus combussit. Unde divinæ animadversionis vindicta in eum processit, eumque mirabili atque inaudito supplicii genere dure satis punivit. Tanta enim turba murium undiquaque prorumpens in eum glomerata irruisse dicitur; ut quocunque se verteret istiusmodi bestiolarum moribus premeretur. *Et paucis interjectis.* Cumque se nusquam in terra tutum conspiceret: Pontifex jam miserandus aquarum se munimine cinxit, ac juxta oppidum Bingionum turrin medio Rheni ad custodiam patriæ olim constructam scapha subvectus ascendit; sperans eo loci mures per undosi fluminis raptum nullatenus esse venturos. Sed non est locus, quo suam divina potestas prohibeatur exercere vindictam. Natantes per aquas infinita multitudo denuo mures turrin per muros ascendunt, intrant, Pontificem inquietant, rodunt, infestant, tandemque nimia eorum multitudo obrutum miserabiliter necant. Turris quæ adhuc cernitur in Rheni fluminis medio nomen ab eventu obtinuit, prope Bingam (der Mause = Thurn) cujus futuræ pestis præsagium erat, quod nomen ipsius è pictis quoque parietibus mures adhuc ipso incolumi ardebant. Fabulam hanc historiæ esse existimat Serarius in Monumentis Moguntinis. Unicâ adhuc huic non multum ab similem afferemus historiam, quam legimus in D. Pauli Heigeli Prof. Helmstädiensis Disp. de Præsagiis mortis 1687. habita provocantis ad Aventinum l.V. *Annal. Bojor. p. 529.* Cæsarem Henricum III. navigantem, & ad Danubii vorticosum barathrum (den Strudel) delatum, Bruno Würzburgensis Episcopus cognatus ejus alia nave comitabatur, dumque saxo cuidam eminentiori allabatur, atra Æthiopis imago, satis nimis aperte ferale (ut exitus probavit) signum, ibidem consistit, Brunonem appellat: Heus heus Episcope, malus sum, inquit, Genius: Meus es, & quovis gentium proficiscare, meus eris. Nihil quidem in præsentiarum.

adversus te agere habeo, brevi tamen iterum me videbis. Cunctis abominantibus, pestilens Spiritus ab Episcopo signo immortali appetitus, adjuratusque carminibus sacris, sub oculis omnium evanuit. Atque hoc saxum adhuc monstrari solet, cui imposita turris lapidea absque tignis & tecto cognomen sortita (*der Teuffels Thurn*) adhuc retinet. Unde haud procul Cæsar & comites ejus in Bosenburg appellant. Ibidem Cæsarem Richlita vidua magnifico hospitio & convivio excipit. Cæsar coenaculum conscendit, dum coram Brunone Episcopo & Alemanno Præside Ebersbergensi, atque Richlita extendens dextram postulatis annuit, repente contignatio collabitur. Henricus in alveum solii balnearii absque pauperie cecidit: Bruno, Alemannus, Richlita margine, tabellisque lignei labri graviter allisi paucis post diebus hoc casu extinguuntur.

§. V.

Qui turres primus ædificaverit, non est ut multum inquiramus. E sacris etenim literis edocemur, (*Gen. IX.*) qui fuerint primi inventores. Nugæ ergo sunt, si, quod *Polydorus Virgilius lib. 3. de Invent. Rerum. c. 9.* dicit, Aristoteles Cyclopes Turres invenisse asserat. Errorem hunc manasse è figmento Poetarum de Cyclopibus montes, ut Jovem cælo ejeciant, congerentibus, non vana nobis videtur esse conjectura. Videbat enim Philosophus hæc prout narrantur à Poetis, nunquam ita accidisse, sed aliud quippiam significari, adeoque ea de conatu hominum ædes ipsos montes altitudine æquantes exstruendi interpretatus est. Palladem turres ac arces primitus invenisse, fingat Virgilius, quod colligere quidam volunt isto è loco *Eclog. II.*

— — Pallas quas condidit arces,

Ipsa colat. — —

Cui tanquam gemellus addi posset, qui *lib. 2. Æn. legitur:*

Jam summas arces Tritonia (respice) Pallas

Insedit nimbo effulgens & Gorgone sæva.

Vid. *Natal. Comit. l. 4. c. 5. p. 304. & Hygin. fabul. 275. p. 204. sqq.* Sed mittimus hæc & ad alia transitum paramus.

§. VI.

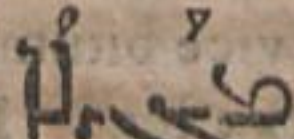
Et si sæpius è lignis ac lapidibus sat splendidas, magnificas & sumptuosas turres homines erexisse legamus, nunquam tamen legimus eos aut aurum aut argentum aut aliud quoddam pretiosum metallum loco materiæ adhibuisse, adeoque turrium sunt lapides, calx &

940

& ligna. Lapidum vicem lateres (lapides è terra cocti), calcis bitumen sæpè sustinent. Turris enim Babylonica hæc fuit materia. Vanus fuit Diodorus Tharsensis, qui autore *Heideggero Hist. Patriarch. Exerc. 21. §. 15.* negavit, vocem *ܐܕܡ* bitumen denotare. Non solum enim inopia calcis, bituminisque in ista regione abundantia, verum etiam paganorum Historicorum id confirmat relatio. *Justinus lib. 1. c. 2.* ait: Semiramis Babyloniam condidit murumque urbi cocto latere circumdedit, arenæ vice bitumine interstrato: quæ materia in illis locis passim è terra exæstuat. Ita etiam *Curtius l. 3. c. 1.* Caverna ibi est, ex qua fons ingentem vim bituminis effundit, adeo ut satis constet, Babylonios muros ingentis operis hujus fontis bitumine interlitos fuisse. Priusquam hanc de materia materiam deferamus, duo ob mirabilem materiam insignia exempla afferemus. Alterum consignavit *Beckerus in Orat. Extemp. part. 2. c. 3. quest. 4. è Cæl. Rhodig. l. 6. Antiquit.* Plinius N. H. lib. 16. refert, reperiri arborem quandam nomine Larix, quæ ligno non comburitur, quin potius si in ignem conjiciatur, ac si lapis esset, flammis ejus resistit; quod experimento probavit Cæsar circa civitatem Gezgobiam. Ibi namque erat turris ex hoc ligno confecta, cui ignem apponi jussit, & cum flammis undiquaque circumdaretur, nullum detrimentum passa est. Alterum suppeditat Vir celeberrimus *Isaacus Vossius in libr. Variar. Observ. Londin. 1685. impresso c. 14. de artib. & scient. Sinae.* In Sina nimirum passim occurrere turres ex murrâ seu porcellanâ fabricatas. Nullum antea diximus reperiri turrim ex auro factam. Neutiquam tamen eo ipso negamus, nullam dari turrim, cujus nulla pars ex auro constet. Contrarium enim evincit fastigium turris Martianæ Venetiis visendæ, de qua *Knichen in Op. polit. lib. 1. c. 7. p. 275.* sequentia: Martiana à Dominico Mauroceno fundata, opus sane admiratione dignum. Ferunt ipsam molem tam altis fundamentis impositam, ut pene plus operis illa haberint, quam reliquum sit, quod extat. Ejus fastigium, quod ex purissimo fulget auro, in eam assurgit altitudinem, ut non solum urbem, quam circumquaque subjectam habet, contemplari inde liceat; sed ad ortum quoque & meridiem longe lateque in ipsum mare aperiat prospectum, ita ut ex Histriâ Dalmatiâque introrsum navigantibus ad ducenta & amplius stadia fulgor ille tanquam sidus quoddam salu-
tiferum occurrat. §. VII.

Si ulla è re, certe etiam è turribus possumus conjicere, non so-

lum quæ hominum sit solertia, sed etiam quanta opera suâ industriâ possint producere. Manifestum id fiet, si nunc etiam varias mirasq; earum contemplemur formas. Huc referimus ante omnia (1.) ALTITUDINEM. Ea enim multarum tanta est, ut vix concipi possit aut credi. Atque maximum decus ac dignitatem ea turribus confert. Hebræi, Chaldæi, Syri nonnisi ab altitudine suas turres nominatas voluere. A Radice מִגְדָּל *magnum esse* Hebræus turrim nominat מִגְדָּל

Chaldæus מִגְדָּל vel מִגְדָּל Syrus مِغْدَل Exempla si vellemus

hic omnia afferre, charta nos deficeret. Sufficiat unicum ab exteris mutuasse, Cremonensis nim. in Italia, de qua tritum illud circumfertur: *Unus Petrus in Româ; unus portus in Anconâ; una turris in Cremonâ.* Vide antea laudatum Knich. l. c. Fert & nostra Germania turres altitudine mirabiles, (1) *Argentensem* magnificentia & arte in Europa fere principem. Altitudo 574. ped. excedit, & 28. intra annos confecta fuit. (2) *Viennensem ad D. Stephani*, quæ 60. annorum spatio demum absoluta fuit. (3) *Landbutensis in Bavaria*, altitudinem 560. graduum exæquans. (4) *Ulmensis*, cujus fundamenta profundiora esse dicuntur altitudine. Altitudo tamen hæc neutiquam suos excedere terminos, sed iusta esse debet. Stultus esset, qui turrim cœlos attingentem exstruere vellet, qualem vesaniam post Babylonios structores Regem quendam Sinenſium Hiaovum invaſiſſe legimus apud Heideggerum in *Hist. Patriarch. Exerc. 21. §. 9. & Servat. Gallæum Dissert. de Sybill. p. 332.* Ab Impostore enim quodā seductus sibi turrim culmine suo sidera æquantem exstruere in animum induxerat, quod imprudens tamen consilium Architectus quidam impediit Regi exponens, ejusmodi structuræ, si absolvi deberet, fundamenta sola totum regnum Sinæ & plures adhuc provincias occupaturum. (2) An ROTUNDÆ, an QUADRATÆ esse debeant turres? fuerunt nonnulli solliciti. Heiderus *Syst. Phil. Pol. c. IV. p. 621.* ita censet: *Probat in iis maxime figura rotunda & octogona, quæ tormentorum ictibus minus dissipatur: In quadrata si unus discutatur angulus, tota moles corruit.* Nos hæc Architectis expendenda relinquimus, & potius, quod alias quoq; habeant figuras, commemoramus. Nam (3) PENDULAS vel INCLINATAS quoq; dari turres legimus. Una est Pisana, altera Bononiensis. De ea Becmannus in *Hist. Orb. Geogr. c. 6. §. 7. p. 194.* Spectatu digna turris, quæ Dominicæ adjacet, pendula & quasi jam casura, inclinata foris minitansque ruinam Pendula, Recta intus si vi-

si videris, ut describitur à Nath. Chytræo. Quam structuram singulari
 artificio deberi aliqui censent, alii tamen nihil tale in ea occurrere
 autumant. Vid. Esling. p. 139. Plurimum de hac turri audire relatio-
 nem, non molestum erit. Magius in tractatu de tintinnabulis c. 16. p.
 87. hæc habet: Nonnulli anxia & à discrimine non admodum abhor-
 rente cura in tantum luserunt, & lascivire ad captandam vulgi au-
 ram voluerunt, ut turres non ad perpendicularum, ut fit, sed maxime
 proclinas, ruinam minitantes & jamjam casuras construxerint. E
 quibus unam conspexi Pisis, marmoream, teretem, columnisq; clavi-
 cularum in morem circumplexam, in quam cum ascenderis, mirum
 in modum timore afficiaris, ne illa prolabatur teque opprimat ruina;
 ut nunc Asinellorum turrim Bononiæ non solum hoc nomine, sed et-
 iam præcæritatis ratione visendam omittamus, quanquam hæc non in
 eum usum, in quem illa Pisana constructa est. Sed sunt nonnulli, qui
 existimant, turres hujusmodi non eo, quo nunc cernuntur habitu fu-
 isse ædificatas, sed terræ motuum injuriâ aliquando nutasse & à per-
 pendiculari statu esse non parum dimotas & inclinatas. Quos tamen
 mendacii arguunt fenestrarum ostiorumq; limina & ea foramina,
 quibus tigilla tabulatorum, dum construerentur, quiescebant & susti-
 nebantur. Plura enim sunt non devexa, sed ad libellam consistunt.
 Uberiorem & Pisanæ & Bononiensis descriptionem exhibet Zeilerus
 in Itinerar. Ital. & quidem Pisanæ p. 109. Nahe/ aber nicht gar an
 dieser Kirche ist der hangende oder überhencfte Glocken-Thurn/
 welcher im Jahr 1117. durch einen Deutschen Bau-Meister von In-
 spruck/von lauter weissen Marmorstein/rund und sehr groß/derge-
 stalt erbauet worden/das er wohl um 12. Schuh auf eine Seiten sich
 wendet/oder überhangt vor Augen da stehet/als ob er fallen wolte.
 Hat 7. (Schraderus, der ihn beschreibet/sagt 8.) Ordnungen der
 Säulen hinauf/mit so viel Thüren/durch welche man heraus/und
 auff den 6. Gängen herum spazieren kan. Und hat iede der 6. Ord-
 nungen 30. Säulen/und ist die höchste am engesten/daher zu sehen/
 das diß Werck nicht gar ausgebauet worden/und der Werck-Mei-
 ster solches hab höher führen und zuspitzen wollen / wie gemeldter
 Pflaumer schreibet: welcher/wie auch H. J. Fuertenbach wol-
 len/das er mit sonderer Geschicklichkeit also erbauet worden/wie
 dann wohlgemeldter Hr. Fuertenbach solchen gar schöne beschrei-
 bet/und in einem Kupffer vor Augen stellet/und bis zur Glocken 297.
 Staffel

Staffel setzt/ so nicht weniger alles von weissen Marmor gar fleis-
 sig und starck gearbeitet seyn. Henznerus ist auch der obern Mey-
 nung/hat aber vom Fundament bis zu höchst nur 153. Staffel. Schra-
 derus setzt vom Eingang bis zur andern Säulen-Ordnung 54. zur
 dritten 31. zur vierdten und fünfften 30. zur sechsten 32. zur siebenden
 36. und von dannen zu den Glocken (deren 6. grosse und 2. kleine) 42.
 und also in einer Summa 225. Staffel. Andere wollen/das Funda-
 ment habe sich also gesetzt 20. Bononiensis descriptionem habet p. 122.
 Mitten (in der Stadt) liegt der hohe Thurn/ de gli Asinelli, von den
 Asinellis, so solchen erbauet/also genannt/auf welchen man 448. wie
 gemeldter Schraderus, oder 447. wie Pflaumerus, oder 500. hölzerne
 Staffel/wie Villamontius schreibet/zu steigen hat. In einem geschrie-
 benen Reiss-Buch finde ich/das man solchen Thurn unter die höch-
 sten in Europa zehle/auff welchen man 44. Leiter zu steigen/ deren ie-
 de über 8. oder 10. Staffeln habe/und das theils 460. Staffeln zeh-
 len; sey aber nicht ohne Gefahr allda auff/ und abzustiegen wegen
 der hölzernen Staffeln/deren theils gebrochen/theils aber gäbe seyn.
 Man sage/das der Erbauer dieses Thurns mit einem einigen Eselein
 so viel Guts zusammen gescharrt habe. Das Garisendisch Geschlecht
 habe sich hernach unterstanden/einen solchen Thurn zu erbauen/ des-
 sen Höhe nicht allein / sondern auch herabhängend den Fall drohen
 sollte. Denn wenn man solchen Thurn der bey den vorgedachten ste-
 het/und Garisenda genennet wird/ betrachtet / so hängt er auff die
 eine Seiten/als wenn er jetzt fallen wolte; aber der Erbauer sey dar-
 über gestorben/und solcher Bau kaum halb auffgeführt worden.
 Gemeldter Hr. von Pflaumern sagt/ das er dem vorigen de gli Asi-
 nelli gleich sey/und das die Bürger sich seines Fall befürchtende/ die
 Spitze darvon/wie man saget/abgetragen. Henznerus meldet auch/
 das etliche solches für ein Kunst-Stück des Bau-Meisters halten;
 Andere aber sagen / das er durch ein klein Erdbeben also etwas sich
 gesetzt habe/das also unterschiedliche Meynungen hiervon seyn. Jo-
 hann Wilhelm Neumeyer von Rambla schreibet in seiner Reise
 durch Welschland und Spanien/das besagter Thurn Asinella 440.
 Stufen habe/ an welchen ein viereckiger vergitterter Korb hange/
 darinnen man einen Münch/ so aus der Beicht geschwächt haben
 solle/gesetzt und Hungers sterben lassen. Magis miramur artificiosis-
 simam structuram turris, quam Stockfletus de Campanarum Ufu P. II. c. XI.

945
§. 2. p. 239. Onoldi vidisse memorat. Ipsius αὐτόντῃς verba, prout ibi leguntur, apponemus. *Me Onoldi vidisse memini miræ artis ac ædificii turrim undiq; perspicuam aut pellucidam, ita tamen ut tutissimus ab imbre & pluviis etiam absq; tecto esse possis. De Noricorum idem campanilibus non paucis affirmare possum, aperta ea & superius & inferius esse, satisq; campanarum sono emittendo accommoda. Singulari num adscribendum sit artificio, aut num naturæ potius & situi debeat, quod Thraciæ turres (uti vult Paulus Pater Symb. 7. p. 75. sq.) voces acceptas multiplicent, ignoramus. De arce quadã Constantinopolitana Nobilis à Neitschiz in der siebenjährligen Welt-Beschreibung p. 47. sequentia refert. Am letzten Berge stehet ein alt Schloß mit 7. Thürmen/ und ist zu vernehmen/ wenn man in einem Thurme etwas redet/ kan mans durch alle sieben hindurch hören.*

§. IIX.

Vidimus hactenus, homines in erigendis turribus, ut & altitudine, & magnificentia, dignitate ac splendore alia anteirent ædificia, magnopere ingenium suum exercuisse, multamq; in eo posuisse industriam sumtusque. Quod si sola hæc omnium, qui turres exstruxere vel adhuc exstruunt, mens esset atq; animus, ut artem tantum jactarent, deridendi essent isti homines, nec opera ipsorum adeo admiratione digna. Si enim ductum sanæ rationis sequi velis, omnes actiones nostræ, omnia nostra studia & labores eo debent dirigi, ut in DEI, patriæ ac Reipublicæ vergant commodum. Hoc & in turrium structura observandum est, & à plurimis observatum fuit. Quod si enim prudentum de Republ. gubernanda & conservanda spectemus consilia, sane inter illa & hocce primum est, turres in urbibus esse erigendas. *Vid. Heider. l. c. & Schœnborn. Politic. l. 1. c. 14. p. m. 76.* Soliciti ergo nos tandem erimus de fine, in quem turres eriguntur. Hic vero ante omnia pauca adhuc de fine non vero, sed spurio potius, eas nimirum & templis & aliis ædificiis ornamentum saltem causa apponi, dicemus. Si ratio & fortuna civitatis admittat, omnino svadendum est civibus, ut turres erigant splendidas & magnificas. Magnam, inquit Schœnbornerus l. c. urbi dignitatem fastigiata conciliant turres. Nam & sine turribus murisq; non ausi habitare Thebani. Etenim

Viri coronæ sunt liberi; turres oppidi.

Hinc ingentes istæ ac immodicæ sæpius apud Historicos ac Geographos urbium de turribus laudes. Celebratur inter alias Italiæ urbes Pisa vel ob solam turrium copiam. *Beymannus l. c.* Singulare ipsi ornamentum.

C

à tur-

à turrium copia etiam privatis ædificiis impositarum: Unde Franciscus Petrarcha: Pisarum urbs pervetusta, sed decenti & decora specie, & licet inter plana sita, non tamen uti magna pars urbium, paucis turribus, sed tota eminentissimis ædificiis apparens. Gratianopolin (Grenoble) variis & elegantibus superbire turribus Abrahamus Göltnitius in Ulyssæ Gallico-Belgico p. 425. autor est. Inter quas uni ponti imposita cum horologio, cui hi versus inscripti uno latere:

Tolle moras, fugiunt tacito nam tempora cursu;
Nec Tibi præteritos referent horaria menses.

altero hi:

Dura ferox summæ cernis quæ marmora turris
Abstulerat Mayors fulminis arte sui.
Cunctis optatæ jam non sine numine pacis
Laute structa diu non peritura manent.

Hinc, quia turres insigne ornamentum urbis sunt, factum etiam, ut quibusdam urbibus velut pœnæ loco impositum, ne fastigiatas habeant turres. Schænbornerus l. c.

§. IX.

Quod si vero rem intimius consideremus, dicendum erit, finem vel usum turrium esse aut *Civilem* aut *Ecclesiasticum*. Civilem quod attinet, varius ille est. Nam (1) quod tamen rarius contingit, in personarum & defunctorum honorem turres eriguntur. M. Hildebrandus in *Notis ad Offic. Cic. l. 3 c. 21. p. 370.* è Job. Neuhof. in *Legat. ad Sinens. Imperat.* refert: Sineses hodie turres & arcus ingenti sumtu & arte mirabili præclare de re meritis publica exstruere &c. Interviant (2) turres memoriæ rerum gestarum, quod multifariam fieri potest. Vel enim in hujus aut illius historiæ memoriam turres eriguntur, id quod probant bina ista exempla de turri murium & turri Diaboli superius allata. Vel etiam summis apicibus turrium certa monumenta interdum inferuntur. Insigne hujus rei exemplum legimus nuper in paginis quibusdam va'de detritis *Relat. Hist. Lips. 1592.* publicatæ de turri hujus Urbis Nicolaitanæ. Imponebatur ei anno 1591. cura Magistratus novus globus, cui globo simul inferebantur documenta quædam, quæ posteros de rebus eo tempore gestis certiores reddere deberent. Post rumor inter populum de foedere inter Crypto-Calvinianos sancito quasi huic globo concreditum esset, ortus ad Fridericum Wilhelmum Administratorem Electoratus defertur. Hic primum Architectum, quid globo indidisset, examinari; post vero, cum

94

cum ne sic rumor cessaret, ut globus desumeretur, & scripta in eo ad ipsum mitterentur, iussit. Miror, quibus artibus Principi persuadere quis potuit nulla de Calvinianorum versutia in isto globo extare vestigia, cum satis aperta testimonia de ea inibi latuerint. Prolixa sunt, quæ l. c. hac de re legimus. Interim non pigebit, ea huc transcribere. Postquam Philippus Melanchthon D. Martini Lutheri in reprimenda abolendaque Pontificiorum doctrina fidissimus Achates anno 60. ex hac mundi miseria ad coelestem esset evectus gloriam, quidam Matthias Flacius Illyricus illius quondam discipulus & alumnus, quiq; ex ejus agricultura erant oriundi, homines ingrati & *Φίλαυτοι* novam doctrinam de Metaphora verbi DEI, de peccato originis, de libero arbitrio, de poenitentia, de conversione hominis ad DEUM deq; aliis articulis serere incipiunt, & non modo pium & benepromeritum Præceptorem erroris atq; defectionis infimulant, sed iis quoq; qui ipsorum dogmata approbare nollent, condemnationem minantur. Hanc procacitatem missis in publicum propositionibus quibusdam aliisq; scriptis ex sacrarum literarum fundamento immoto desumptis Academia Wittebergenfis anno 71. reprimere conata est. Et paulo post, nim. ann. 72. Illustrissimus & Potentissimus Elector Saxoniae Augustus Theologos Academiae Lipsiensis & Wittebergenfis cum reliquis harum Ecclesiarum proceribus & Inspectoribus Dresdam vocat, ubi communibus suffragiis Confessio de Coena Domini, de persona & Incarnatione Christi, de maiestate illius & sessione ad dextram aliisq; supra dictis articulis controversis conscripta, Flacianorum dogmatibus opponitur. Cumq; multis Regibus & Principibus talem confessionem probari Illustrissimus Elector intelligeret, convocatis denuo primatibus Electoratus Saxonici, adhibitisq; Theologis præcipuis an. 74. conscribi curat paucos & perspicuos articulos, qui sententiam Dresdæ conceptam explanatiorem redderent, quiq; eodem anno Torgæ in frequenti Synodo exhibiti & plurimorum subscriptionibus comprobati sunt. Unde factum est, ut nemo non sibi persuasum haberet, omnibus adversariorum erroribus viam jam præclusam, inq; posterum nihil aliud expectandum esse, quàm veram & Christianam Concordiam: Sed novi tumultus & nova certamina illico exorta sunt. Quidam enim (En Calvinizantem orthodoxi Lutherani adversarium!) Jacobus Andreas Fabri (ita pium Theologum à patre fabro nominat) Theol. D. & Tubing. Acad. Præpositus cum omnibus suis asseclis arbitratus, se nacturum esse justam occasionem sese ostentandi, scripta Wittebergenfium Confessionemq;

nemq; Witteb. manifeste impugnat. Quodq; pio & præmeditato consilio fuit editum, hoc ille apud omnes prætenso hæreticæ & impiæ doctrinæ nomine, suspectum atq; invisum reddere conatur, tantumq; etiam dictis suis obtinuit, ut non modo purioris religionis imperitos, sed doctos etiam, imò quoq; magnates & Principes in suam sententiam quodammodo pertraheret efficeretq; ut quidam Theologi ipsi non assentientes forte sua expellerentur, quidam etiam in carcerē conjicerentur. Eodem enim anno (cogita B. L. quales & qui fuerint hi viri) Caspar Cruciger, Henricus Mollerus, Fridericus Widebramus, Christoph. Pezelius SS. Th. Doctores cum Georgio Cracovio J. Ll. Doctore & Consiliario quodam Augusti El. intimo atq; deinceps an. 1576. Caspar Peucerus Med. Doctor præstantissimus in arcem Pleissenburgiacam adducti &c. Paucis interjectis autor scripti istius ita in infantes debacchatur Theologos. Interea v. D. Jacobus Andreas autoritate valens & gratia reformationem generalem instituit, & sub Illustr. El. Augusti nomine Andream Musculum, Nicolaum Selneccerum, Davidem Chytræum, Martinum Chemnitium, Christoph. Cörnerum & Joann. Brentium Theologos sibi associat, inq; Coenobio Bergensi novum corpus doctrinæ fabricat, quam ab omnibus agnosci & subscriptione sua approbari voluit, adeo ut omnes Ecclesias, quæ illi contradicerent, tanquã falsas & erroneas condemnaret. Quantas autē turbas, in quem mœrorē pias (Calvinianas) Ecclesias in Germania, Helvetia, Gallia, Anglia, Hungaria, Polonia, Transylvania conjecerit, posterius ex scriptis ea de re palam extantibus cognoscant. Et mirandū sane accidit, quod cum in lucem esset edita supra dicta Concordiæ Formula, eadem ipsos suos autores illico deseruerit, adeo ut qui prius visi sunt conjunctissimis animis hoc opus promoveri, illi ipsi coeperint sese mutuis convitiis famosisq; libellis & accusationibus non mordere modo clanculum, sed alter alterum manifestæ impietatis & criminis falsi reum peragere. Quod cum sapientissimus Princeps Augustus animadverteret, ex territorio Misnico D. Jacobum in Sveviam, unde venerat, vicissim dimisit, solícite cogitans, quomodo isti malo succurri possit. Ex his judica, Lector, annon globus turris Nicolaitanæ scripti Calviniani fidus custos fuerit, etsi Autor ejusdem in antecess. impudens id neget. Accedit, quod in seqq. quæ brevitatis studiosi nolimus apponere, manifesta *ἀνυπακοία* de remotione D. Selnecceri signa deprehendantur, & deliberatio de Exorcismo abrogando ceu divina ab ipso deprædicetur, Præterea etiam turribus memorabiles historiæ vel adscribun-

947

buntur vel insculpuntur. Cum funestum illud tricennale bellum Germaniam divexaret, scribit *Becm. l. c. c. 6. sect. 1. § 5. p. 205.* Comes Königsmarkius occupat quoque partem Urbis Pragæ minorem, & veterem urbem ex ea multoties licet frustra petebat, cum medio tempore pax conclusa ulterius perrecturum sisteret, quam in rem verba turri in medio Moldaviæ instructo ponte positæ aureis literis inscripta leguntur talia &c. (Liber non est rarus, adeoque verba ista ex eo à quolibet hauriri possunt.) Sic cum anno 1519. Wratislaviæ fastigium turris Elisabethanæ 119. cubitos altum in vigilia Matthiæ Apostoli hora secunda noctis corruisset, & nemo ex hac ruina præter felem læsus esset, historia ista ad D. Elisabethæ hac cum inscriptione depicta est:

D. O. M. S.

MIRABILIS IN ALTIS DOMINUS.

Collapsa est turris Siloë madefacta cruore

Pyramide hac nostra, nemo, cadente, perit,

Nam jussu Domini exceptam (cui gloria soli)

Angelicæ molem deposuere manus.

Huic exemplorum pari tertium superaddimus depromptum è *scriptis publ. Prof. Witt. Tom. IV. ann. 1559.* Nimirum Epigramma à Philippo Melanchthone confectum & turri Mariæmontanæ adscriptum:

Augustus patriam cum Dux Elector haberet,

Hanc Urbem cujus condidit ante Pater,

Hoc templum exstructum est, sonet hic ut maxime CHRISTE

Vox Evangelii tempus in omne tui.

Et sincera sonet quam tradit & unica CHRISTUS

Æterno natus de Genitore λόγος.

Hac Tibi Gnate DEI doctrina collige cœtum,

Justifica cui sint corda renata fide.

Et fac templa DEI nos ut viventia simus,

Æternæ vitæ lætitiæque dato.

Da soboli nostræ pacem, moresque gubernæ,

Et sint, qui vera TE pietate colant.

Argenti venis etiam da semina larga,

Id quoque nam donum novimus esse tuum.

Nostri nunc muneris est, alia turrium munera recensere. Eorum aliquod etiam est, ut (3) Captivi in iis detineantur. Exempli vicem explere posset historia §. 7. de turri Asinellorum Bononiensi, in quam

monachus detrusus fuit; aut quæ §. 4. de Aymondo à Via dicta sunt; sed
 nobilius exemplum subministrat Cl. M. Walcke im Sächs. Nep. IV, 2. p.
 93. Als Er (Marggraff Heinrich der Nachgeborne) ann. 1226. nach
 gehaltenem blutigen Treffen denselben (seinen On. Better Marg-
 graff Conraden/der Ihn im Eyser eines Roches Sohn gescholten)
 geschlagen/ und nicht nur viele von Adel/ sondern unter denen auch
 etliche Grafen und endlich den Better selbst gefangen bekommen / ließ
 Er zwar diejenigen/ die Geldgaben/ loß: den Better aber verwahr-
 te Er zu Kirchberg in einem eisernen Bette; (war ein Kasten/ an ei-
 nem Thurn herauß gebauet) jedoch entkam derselbe durch Gottes rc.
 Huc pertinet famigeratissima illa, quæ in Angliâ est custodia, vulgò der
 Tour appellata utpote in quam sæpius detruduntur procures An-
 gliæ. vid. uberior. descript. in Erasmi. Francisc. Acerr. Exotic. part. 3. hist. 50. p.
 857. Quem nunc recensemus usum, is & belli & pacis tempore sese
 exerit. Is est, ut (4) in longinquum, & quid eminus geratur, possit
 perspicere. Belli enim tempore vel maxime necessarium est, ut turres &
 speculæ non solum in Civitatibus & muris Civitatum, sed etiam in cam-
 pis erigantur, ut non solum hostem adventantem possis conspiciere, sed
 & vel maxime ut tormenta ab iis in hostem explodas. Quem usum Ve-
 teres bene norunt, uti vel ex sola Sacra Scriptura lectione constat. Ut
 tamen & hoc assertum aliquo exemplo firmemus, lubet Chassanæum,
 de turri Cremonensi in Catal. Glor. Mund. part. 12. Confid. 79 p. 500. citare:
 Turris, inquit, alia celsissima & Orbi admiranda (quam Torracum ap-
 pellant) in Urbe Cremona spectatur, quam A. C. 1284. (cum in Lom-
 bardia durissima bella exercerentur propter factiones Guelphorum &
 Gibellinorum) quædam Guelphorum factio, tum maxime ea in urbe
 prævalens adjuvantibus aliis hujusce factionis civitatibus in medio
 urbis foro, erexit & maximo cum gaudio & ardore atque incredibili
 prope impensa, certo ex lapide duobus annis perfecit & consumma-
 vit. Pacis tempore, quod hunc usum attinet, Utilitas & Jucunditas in-
 ter se invicem certare videntur. Summa enim est voluptas, patentes
 campos, virentes sylvas, arces ac civitates vicinas alias uno obtuitu è
 turri contemplari. Quin noctu etiam oculos, astra contemplando,
 pascere potes. Prisci Chaldaei jam olim in hunc usum turres adhibue-
 runt, si modo verum est, quod Autor anonymus Itinerar. Asiatico-
 Turcici Herbig. 1687. impressi p. 14. sq. refert. In eben diesen Theil der
 Stadt (Babel) war ein Thurn/ welchen Ninus und Semiramis dem
 Bes

Belo oder Nimrod zu Ehren haben erbauen lassen/ den etliche für den Thurn zu Babel gehalten/ obngeachtet derselbe erst 100. Jahr nach der Verwirrung der Sprachen ist erbauet worden. Dieses Gebäu- de bestund in 8. Thürmen/ deren einer auff den andern gebauet war/ aber ie mehr sie in die Höhe giengen/ie niedriger uñ dünner sie wurden. Jeder von diesen Thürmen war in viel Stockwerck getheilet/ um wel- che herum eine Schnecken oder Winckel Treppen gienge / durch wel- che man biß an die letzte Gipffel des letzten Thurns steigen kunte / und waren von einer Weite zur andern Sitze gemacht/ darinnen zu ruhen/ von denen man mit grosser Lust und Bequemlichkeit nicht allein die Stadt Babylon/ sondern auch das ganze umliegende Feld besehen kunte. Et paulo post: Und weiln die Chaldeer oder Babylonier ie- derzeit de Ruhm gehabt/daß sie grosse Liebhaber der Stern Kunst seyn/ so gebrauchten sie diesen prächtigen Thurne an statt einer schönen Observation den Lauff der Sternen zubeobachten. De turri Uran- burgo Tychonis à Brahe ad astra observanda erectò, item de Stellebur- go Hafniefi, quod Christianus IV. Daniae Rex consultò *Christierno Longomontano* Tychonis discipulo extrui curavit, multa quoque possent commemorari; sed remittimus B. L. ad *Inscript. Hafn. à Petro Joh. Rese- mio editas p. 198. 318. 326. sqq.* ubi desiderio cupidi Lectoris affatim satisfi- et. Aliud genus turrium est, in portubus evectarum, ut (5) faces nautarum in gratiam ex illis suspendantur. Notissima est turris Pha- ria non procul ab Alexandria jussu Ptolomæi Philadelphi 600. talent. impensis à Sostrato Cnidio exstructa, de qua notatu dignissimum est quod magni nominis Vir Isaac. Vossius in Annotat. ad l. 2. c. 7. Pom- pon. Melæ ex aliorum Itinerariis refert; nimirum tantam molem insi- stere quatuor cancris vitreis. Plura de eadem ubique apud Autores oc- currunt. Aliud exemplum subministrat *Fabricius in Itinere Patavino p. m. 42.*

Occiduo tandem Labronem Sole subimus

Quem portum fama majorem accepimus: ac res

Ipsa fuit: Nobis hic propugnacula visa

Hispanis circa muros ducentibus, atque

Turris iter monstrans nocturna que lumina nautis.

Tandem & is non exiguus turrium usus est, ut (6) Campanæ in iis suspen- dantur, quo, si tumultus aut incendia oriantur vel etiam alias ob cau- sas, populus excitari ac convocari possit. De Urbe Quinsai *Marcus Paulus Venetus l. 2. c. 64.* hæc narrat: *Per vicos urbis Quinsai plurimæ sunt publicæ tur-*

res,

res, in quas tempore conflagrationis vicini res suas portant, atq; ab incendio salvant. Est & mons quidam intra mœnia hujus Urbis, qui sustinet turrim, in cujus cacumine sunt tabulae lignæ, quæ in hunc usum illic servantur, ut quamprimum ignis in urbe conflagraverit, custodes malleo percutiant eas tabulas, cujus sonitu, qui per totam auditur urbem, excitati Cives concurrunt & ignem restringunt. Pulsantur etiam hæ tabulae, quando in urbe tumultus aliquis aut populi commotio nascitur. Vide plura in integro de campanarum usu tractatu Stockfleti. Referimus simul ad hunc usum, quod horologia, item Campanæ singulari arte, ut justos edant ac harmonicos concentus, constructæ, suspendantur. Vide Magium in tractatu de tintinnabulis.

§. X.

Tandem ad Sacrum s. Ecclesiasticum usum deveniendum est. Primus est, ut pari ratione campanæ in turribus templorum suspendantur ad convocandum populum in templa & cultum divinum administrandum. Quæ magna est turrium commoditas propter ordinem in Ecclesia colendum. Patebit commoditas, si adscribamus verba Dn. M. Eggers in Disput. de Campanarum Materia & Forma §. 70. Jen. 1688. habita: Quia contraria juxta se posita magis elucescunt: In hac vicinia pagus est ad Salam, ubi propter collem sonitum intercipientem in pago proximo sonus Campanæ in Ecclesia matre rarius potest audiri. Ut adeo singulari tintinnabulo per puerum circumferri solito ad sacra vocandi sint vicani. Proximus huic est, quod statis horis certi hymni instrumentis Musicis in DEI gloriam & honorem decantentur. Qua occasione memorabilis incidit historia exhibita à Dn. M. Ernst Bilderhauf P. III. p. 539. sq. In der Stadt Brandenburg hat sichs begeben / daß 3. Stadt-Pfeiffer des Morgens um 3. Uhr das schöne Lied: Wenn wir in höchsten Nöthen seyn etc. von dem Thurm abgeblasen / und dabey zweiffelsfey ihre gottselige Gedancken gehabt. Nachdem sie sich aber wieder schlaffen gelegt / fället der Thurn bald darauff mit erschrecklichem Geprassel überein hauffen. Die Leute fallen mit herunter / wissen aber nicht wie / also daß ihnennicht der geringste Schaden wiederfahren.

Et hæc sunt B. L. Cogitata nostra de Turribus. Juvenum sunt, non virorum aut senum; Indulgebis igitur iis aliquid. Maturiori, si DEUS dederit, ætate meliora expectes. Promittimus interim nobis tuam benevolentiam atque favorem; Tibi vero officia nostra offerimus, resque Tuas divinæ euræ committimus.

ברוך שם יהוה אשר מברך עו